

Spremembe v občutku narodnostne in geografske pripadnosti absolventov slovenskih srednjih šol v Trstu

SUZANA PERTOT

Slovenski raziskovalni inštitut,

Trg Giotti 1,

I-Trst 34133

e-mail: trst@slori.it

IZVLEČEK

V letih 1990 in 2000 sta bila predložena maturantom slovenskih srednjih šol v Trstu projektivna testa lokacije družbenih skupin in geografskih pojmov. Cilj je bil zabeležiti morebitne razlike v občutku nacionalne in prostorske pripadnosti po razpadu bivše Jugoslavije in nastanku samostojne države Slovenije.

Podobno kot maturanti iz leta 1990 se tudi subjekti leta 2000 na splošno istovetijo s slovensko narodnostno skupnostjo v Trstu in vidijo v Trstu in Krasu ozemlje, ki mu pripadajo. V primerjavi s sovrstniki izpred 10 let pa postavljajo dijaki leta 2000 večjo razdaljo med sabo in pojmom "Slovenci iz Slovenije" in "Slovenija".

Avtorica poda interpretacijo izsledkov in razlaga večjo distanco do Slovencev iz Slovenije in njihove države kot težavo precejšnjega dela Slovencev iz Trsta pri identifikaciji s slovensko državo, ki se ideološko razlikuje od bivše Jugoslavije. Za ta del manjšincev so ideali NOB in komunistična ideologija odločilno prispevali k vzdrževanju občutka splošnosti z večjo nacionalno in ideološko entiteto. Ta skupinska identifikacija je delovala kot protiutež občutkom ogroženosti zaradi maloštevilčnosti in izpostavljenosti manjšine v državi drugega naroda, italijanskega. Integracija zgodovinskih sprememb zahteva posodobljenje tistih postavk zamejskoslovenske identitete, ki niso v skladu s časom.

Ključne besede: slovenska manjšina v Trstu, adolescenti, etnična identiteta, prostorska pripadnost, razpad bivše Jugoslavije

ABSTRACT

CHANGES IN THE FEELING OF NATIONAL BELONGING AND GEOGRAPHIC APPURTENANCE OF THE LAST-GRADE STUDENTS OF SECONDARY SCHOOLS WITH THE SLOVENE TEACHING LANGUAGE IN TRIESTE

In 1990 and 2000, last-grade students of secondary schools with the Slovene teaching language in Trieste were tested with projective tests of spatial localisation of social groups and territorial concepts. Considering the historical and political changes following the dissolution of former Yugoslavia and the foundation of the Slovene state, we aimed at recording possible variations in the national identification and in the sense of geographical belonging.

Similar to the subjects of 1990, the adolescents of 2000 also identify themselves mostly with the restricted group of Slovenes of Trieste and individuate in Trieste and in the Karst their place of belonging. However, the students in 2000 differ from their predecessors in an increase of the distance they put between themselves and the concepts "Slovenes from Slovenia" and "Slovenia".

The author proposes some interpretations of the data and discusses the hypothesis that the feeling even more distant from the Slovenes from Slovenia and from their state is also the result of the difficulty of a large part of the Slovenes from Trieste to identify themselves with the Slovene state, which differs ideologically from the former Yugoslavia. For a large part of Slovenes in Italy, the ideals of the liberation struggle and the communist ideology have had an important function in the maintenance of the feeling of identity and union with a both ethnic and ideological vast entity, it clashed with the experience of the danger of being numerically small and a minority inside the state of another people, the Italians. The integration of epochal changes needs the elaboration of some aspects of the collective minority's identity to make it more suited to the times.

Key words: Slovene minority in Trieste, adolescents, ethnic identity, territorial appurtenance, dissolution of former Yugoslavia

1. Oblikovanje in značilnosti narodnostne identitete Slovencev v Trstu

1.1. Uvod

Pojem osebne identitete posamezniku pomeni, da se zaveda svoje osebe kot entitete, in vključuje: 1) občutek bivanja v času, 2) občutek celovitosti, 3) občutek identičnosti. Občutek identitete kot zavedanja samega sebe se oblikuje v ločevanju med subjektom in objektom. Otrok začne pojmovati samega sebe, ko že razlikuje med samim seboj oz. lastnim telesom in okoljem in ko občuti, da je v primerjavi z zunanjim svetom natančno določen. Posameznik torej preverja svojo entiteto, celovitost in identičnost s primerjanjem z okoljem in soljudmi.

Pojem identitete se na individualni ravni navezuje na sistem predstav posameznika o celem nizu njegovih značilnosti. Na podlagi teh značilnosti posameznik sebe določa, se predstavlja, se prepozna, se vrednoti in obenem pričakuje, da ga bodo drugi na osnovi tega določali, predstavljali, prepoznavali, vrednotili ipd.

Občutek lastne identitete torej predpostavlja, da jo prepoznavajo tudi druge osebe. Oblikovanje identitete je zato tesno povezano s kontekstom drugih oseb, torej tudi z danim družbenim okoljem, v katerem posameznik živi. Zato velja, da vplivajo na psihični proces oblikovanja identitete, poleg bioloških in psihosomatskih dejavnikov subjekta, tudi družbeni dejavniki.

V ta okvir se postavlja vprašanje razmerja med etnično in osebnostno identiteto. Teoretičnih pristopov k problemu je več. Čeprav vsak daje prednost različnim vidikom, lahko v glavnem opredelimo kot osnovni dve izhodišči: tisto, po katerem etnična identiteta izhaja izključno iz družbeno-kulturnega konteksta, in tisto, ki v etnični identiteti poudarja predvsem čustveno, pa čeprav ne zanika družbene narave pojava. Znotraj teh teoretičnih usmeritev je mogoče etnično identiteto opredeliti kot tip družbene identitete,

ko posameznik prevzema določene vloge znotraj in zunaj skupine, a tudi kot strogo individualno razsežnost, ki je sicer lastna vsej skupnosti.

1.2. Rezultati študij in raziskav, opravljenih med Slovenci v Italiji

Slovenci v Italiji se ne štejejo za etnično manjšino ali za jezikovno skupino, ampak za narodnostno skupnost. Pri tem bi mogli za tipične narodne manjšine ali narodnostne skupnosti, opredeliti tiste dele narodov, ki živijo zunaj meja svoje narodne države na pretežno strnjem ozemlju (Petrič, cit. po Sedmaku, Sussiju 1983, 19).

Med tržaškimi Slovenci so bile v 70. letih opravljene številne raziskave pretežno v okviru diplomskih nalog. Dela obravnavajo predvsem jezikovne navade kot bistveni identifikacijski simbol otrok. Iz teh študij izhaja, da otroci družbenih norm, obnašanja in vrednotenja jezika navzamejo že v vrteu.

V raziskavi o asimilacijskih procesih Slovencev v Italiji Sedmak in Sussi (1983) ugotavljata, da na oblikovanje slovenske narodnostne identitete najbolj vplivata primarna socializacija v družini in socializacija na drugih področjih, kot so šola, mediji, prosti čas, zemlja. Inka Štrukelj in Emidio Sussi (1983) sta ugotovila, da so v š.l. 1980/81 dijaki slovenskih srednjih šol v Trstu in Gorici razvrstili osnovne elemente narodnostne pripadnosti po sledečem vrstnem redu: kulturno udejstvovanje, sorodstvene zveze, občutek pripadnosti, poznavanje slovenskih običajev in navad, izobraževanje v slovenskem jeziku in aktivno znanje slovenskega jezika. Anketiranci so skoro v celoti (86,9%) izjavili, da so slovenske narodnosti.

Leta 1989 je Sussi (1991/1992) izvedel raziskavo o mešanih zakonih. Subjekti, ki so si pripisali slovensko narodnost, so podobno kot dijaki iz prejšnje raziskave izjavili tudi visoko navezanost na lastno narodno pripadnost.

Pavel Fonda (1987a, 1987b, 1988a, 1988b) je obravnaval značilnosti slovenske oz. italijanske skupnosti v Trstu in dinamike med njima po ključu Kleinove (1978). Avtor ugotavlja, da sta obe narodnostni skupnosti v Trstu v 20. stoletju doživeli veliko težkih zgodovinskih preobratov in da sta se večkrat čutili upravičeno ogrožene. Čeprav je v povojnih letih slovenska skupnost na Tržaškem dosegla določeno trdnost, ostaja oblast v rokah večine. Poleg tega je pod stalnim vplivom negativnih vrednostnih konotacij, ki jih je o Slovencih izoblikoval del tržaških Italijanov. Zanje so namreč Slovenci "neizobraženi kmetje". Podzavestno tudi pripadniki slovenske skupnosti prevzemajo negativne ocene o sebi. Manjvrednostnih občutkov se Slovenci branijo s prevzemanjem izključno dobre "identitete žrtve", ki jo Italijani preganjajo. Italijani pa se poslužujejo drugačnega mehanizma: svojo potrebo po večvrednosti uresničujejo s tem, da sebi pripisujejo vse dobro, vse slabo pa projicirajo na slovensko skupnost, ki ji ne priznavajo nobenega dostojanstva.

Sama sem izvedla raziskavo (S. Pertot, 1991a, 1991b) med predadolescenti slovenskih šol na Tržaškem. Iz rezultatov je izšlo, da primarna socializacija in socializacija na drugih področjih ne sooblikujeta občutka pripadnosti slovenski skupnosti samo z uporabo slovenskega jezika, temveč prej z implicitnimi vsebinami in subtilnejšimi izrazi individualnega in družbenega obnašanja, ki učinkujejo na čustveno raven. Predstave subjektov o referenčnih in drugih skupinah ter o ozemeljskih pojmihi so odsevale značilnosti družbenih stereotipov in procesov, aktivnih znotraj referenčne skupine.

Marija Jurić Pahor (2000) je izvedla raziskavo med tržaškimi in koroškimi Slovenci, ki jih je intervjuvala z namenom, da bi pojasnila, kako izražajo etno-nacionalno identiteto "zavedni" koroški in tržaški Slovenci. Navezujoč se na spoznanja drugih avtorjev, je avtorica prišla do sklepa, da so tržaški Slovenci nagnjeni k simetrični in eksternalizirajoči kolektivni obrambi. Za simetrično obrambo je značilno, da potlači

drugačnost in individualnost. Ker ne pozna ne opozicije ne konflikta, priznava samo absolutno kolektivno identiteto (v tem primeru slovensko), v kateri ne moreta sobivati individualne različice in posebnosti. Za ozračje znotraj skupine sta značilni latentna agresivnost in nasprotovanje. Pri eksternalizirajoči obrambi pride do eksternalizacije (tj. celotnega prenosa navzven in ne le projekcije ali transfera lastnih delov v drugega) nemoči v zunanjega sovražnika. Pripadniki skupine imajo sebe za dobre, pripadnike drugih skupin pa za nevarne in ogrožujoče. Skupina zanika, odtuji ali izloči lastne negativne in nezaželene aspekte. Avtorica opozarja, da gre iskati vzroke za ti drži v zgodovinskih dogodkih in družbenem dogajanju, katerim posveča veliko pozornosti. Citira tudi odlomke iz intervjujev, ki nazorno prikazujejo opisani obrambni drži.

Posredovanje narodnostne identitete pa je predmet objavljene diplomske naloge Tanje Colja (2001). Avtorica je intervjuvala 13 narodnostno mešanih parov, ki so vpisali svoje otroke v slovensko šolo. Posebno zanimiv se zdi izsledek o predstavi, ki jo starši imajo o etnični pripadnosti svojih otrok. Bistveno se jim zdi posredovanje slovenske identitete, čeprav se zavedajo, da pripadajo njihovi otroci tudi italijanski skupnosti. Avtorica piše, da je tako pripisovanje dvojne identitete lastnim otrokom le navidezno, kajti starši so večinoma racionalizirali in se opredeljevali za eno samo etnično identiteto, ki pa ne bi izključevala druge. Med za otroke pomembne identifikacijske dejavnike so starši navedli jezik in sorodniške vezi, predvsem afektivno navezanost na stare starše.

Opis raziskave

Leta 1990 sem predložila maturantom slovenskih srednjih šol v Trstu projektivna testa, s katerima sem merila narodnostno identifikacijo in geografsko pripadnost. Anketiranci so se na splošno identificirali s slovensko narodnostno skupnostjo v Trstu in v njej videli skupnost, ki ji pripadajo, v Trstu in okolici pa svoje bivanjsko okolje. Druge skupine in preostali geografski pojmi so bili individualno in družbeno obrobni (Pertot, cit.).

Od takrat se je politična slika Evrope bistveno spremenila in tudi znotraj slovenske skupnosti v Italiji se je po sili razmer marsikaj spremenilo. (Vsem znanih dogodkov in sprememb zadnjega desetletja na tem mestu ne bom obnavljala.) Zato sem si zastavila vprašanje, ali se slovenski adolescenti v Italiji še vedno enako identificirajo in ali so razvili isti občutek narodnostne in geografske pripadnosti kot njihovi sovrstniki izpred desetih let.

Cilj raziskave je torej preveriti narodnostno identifikacijo in občutek geografske pripadnosti slovenskih maturantov na Tržaškem, primerjati rezultate z izsledki izpred desetih let, zabeležiti morebitne razlike in ugotoviti, na kolikšno razdaljo od sebe in lastnega doma postavljajo današnji maturanti Slovence iz Slovenije in Slovenijo, ki so bili maturantom pred desetimi leti individualno in družbeno kar oddaljeni. Sprašujem se, ali so družbenopolitične spremembe v Sloveniji zaznavne na ravni družbenih predstav Slovencev v Italiji.

Leta 2000 sem v Trstu anketirala dijake, ki so obiskovali zadnji razred slovenskih sednjih šol v š. l. 1999/2000 in 2000/2001. Raziskana populacija obsega 195 mladih, od katerih jih je 85 maturiralo l. 2000. 110 jih je zaključilo šolo l. 2001, vsi pa so bili testirani v koledarskem letu 2000.

Teoretična osnova testov je Pečjakovo delo *Simbolizam i snačenje* (1971).

Instrumentarij sestavljata dva projektivna testa prostorske lokacije pojmov, ki ju spremlja vprašalna pola. Na belem listu formata A4 je sredi kvadrata s stranico 19 cm včrtan krog s premerom 4 cm. V prvem testu je znotraj kroga napisana beseda JAZ. Anketirani mora kamor koli na list pilepiti 4 okrogle samolepilne nalepke s premerom 3

cm, ki so pripete ob rob lista. Na nalepkah so izpisani sledeči pojmi: tržaški Slovenci, Slovenci iz Slovenije, tržaški Italijani, Italijani iz drugih krajev Italije. Z drugim testom skušamo določiti občutek geografske pripadnosti. V krogu sredi lista je zapisana beseda DOM. Subjekt mora porazdeliti nalepke s pojmi: Italija, Trst, Slovenija, Kras. Oddaljenost nalepk od sredine je merilo identifikacije subjektov z zgornjimi pojmi.

Pečjak predvideva tudi druge načine razporejanja v skupine: 1. nad/pod abscisno osjo, 2. desno/levo od ordinatne osi, 3. v štiri kvadratne segmente, od katerih sta dva nad abscisno osjo, desno/levo od ordinatne osi, dva pa pod abscisno osjo, desno/levo od ordinatne osi.

Upoštevala sem vse omenjene načine obdelave, poleg teh sem obdržala tudi porazdelitev v skupine, ki sem jo uporabila pred desetimi leti, in sicer po koncentričnih kvadratnih pasovih.

Projektivna testa je spremljala vprašalna pola, kjer so vprašani navedli spol, kraj bivanja, narodnost staršev, materni jezik in pogovorni jezik doma. Te spremenljivke sem križala s tistimi iz projektivnega testa.

Statistična obdelava podatkov je predvidevala:

a) merjenje razdalje pojmov oz. nalepk od sredine kroga (v prvem primeru JAZ, v drugem DOM),

b) združevanje lokacij posameznih pojmov po opisanih načinih združevanja v skupine,

c) analizo variance: 1. pojmov po letih za celotni vzorec za frekvence razdalj od sredine in lokacije po skupinah pod črko b), 2. razdalje pojmov od sredine za spremenljivke: spol, kraj bivanja, narodnost staršev, materni jezik in pogovorni jezik doma.

V obeh anketah so označeni kot "mesto": mestno središče, tržaški mestni rajoni in Milje. Tudi tokrat šifra "Kras" ne združuje le vasi na geografskem območju Krasa, ampak vse vasi v okolici Trsta, vključno s tistimi v dolinski občini, ki so na geografskem območju Brega.

3. Rezultati

Raziskana populacija so torej mladi, ki so maturirali l. 2000 in 2001. Tokrat je 95 anketiranih moškega in 99 ženskega spola; 49 jih živi v mestu, 141 na Krasu in 4 v Sloveniji. 140 jih je iz slovenskih zakonov, 55 pa iz mešanih ali neslovenskih zvez. 160 intervjuvanih je slovenskega maternega jezika, 19 jih je italijanskega, 15 jih je izjavilo, da so dvojezični od rojstva. Eden je drugačnega maternega jezika. Od vprašanih se jih 132 doma pogovarja slovensko, 17 italijansko, 46 pa jih uporablja oba jezikovna koda.

Leta 1990 je izpolnilo test 120 dijakov. Od teh je bilo 39 moškega in 81 ženskega spola; 48 jih je bivalo v mestu, 72 pa na Krasu; 95 anketiranih je bilo iz slovenskih zakonov, 25 pa je imelo starše različne narodnosti. 99 vprašanih je bilo slovenskega maternega jezika, 3 so bili italijanskega, 18 se jih je samoopredelilo za dvojezične od rojstva. Od vprašanih se jih je 88 doma pogovarjalo slovensko, 6 italijansko, 26 pa jih je uporabljalo oba jezikovna koda.

Očitno je, da populaciji nista homogeni ne po številu ne po notranji strukturi. Danes več dijakov prebiva v okolici Trsta. V družinah upada raba slovenščine v korist italijanščine ali mešanih oblik sporočanja. Razlika po spolu pa je povsem naključna, kajti še vedno je tudi na slovenskih šolah v Italiji več deklet kot fantov.

Iz rezultatov prvega testa izhaja sledeča slika.

Analiza variance med prostorsko porazdelitvijo leta 2000 in tisto, za katero so se odločili maturanti leta 1990 ne izpostavlja statistično pomembnih razlik pri uvrščanju pojmov TRŽAŠKI SLOVNEC in TRŽAŠKI ITALIJAN. Pri uvrščanju pojma ITA-

LIJAN IZ DRUGIH KRAJEV ITALIJE ni razlike v oddaljenosti od sredine, je pa večja prisotnost nalepk v spodnjem delu polja.

Statistično pomembne razlike se pa pojavijo pri porazdelitvi pojma SLOVENEK IZ SLOVENIJE. Če primerjamo frekvence s frekvencami izpred desetih let, zasledimo v analizi variance statistično pomembne razlike v oddaljenosti od sredine (Signif. F 0,001) in zaradi tega tudi po kvadratnih koncentričnih pasovih (Signif. F 0,001). So tudi pomembne razlike glede na kraj lociranja pojma: desno-levo od ordinate (Signif. F 0,008) in po kvadrantih (Signif. F 0,001). Če primerjamo lokacije, ugotovimo, da je bilo pred desetimi leti največ nalepk v levem delu polja, medtem ko se pri tokratnih maturantih niža število na tej strani v korist desne strani. Pojem Slovenci iz Slovenije je torej na splošno bolj oddaljen od "jaza-sredine" in najbolj prisoten v zgornjem desnem segmentu polja, temu pa sledi spodnji desni kvadrant.

Rezultati drugega testa so sledeči.

Iz analiz variance niso razvidne statistično pomembne razlike po letih pri razdaljah od sredine nalepk z napisom TRST. Ni pomembnih razlik niti v nameščanju pojma ITALIJA.

Pri porazdelitvi nalepk z napisom KRAS ni pomembne razlike v razdalji od "doma-sredine", so pa pomembne razlike v postavitvi pojmov nad/pod abscisno osjo (Signif. F 0,000), levo/desno od ordinatne osi (Signif. F 0,002) in v razmestitvi med kvadranti in sredino (Signif. F 0,033). To pomeni, da je tokrat pojem pomembno prisoten v sredini in bolj zgoščeno v zgornjem desnem delu polja, medtem ko so maturanti iz leta 1990 nalepke po polju porazdelili enakomerneje.

Analiza variance med rezultati iz leta 2000 in prostorsko porazdelitvijo nalepk s pojmom SLOVENIJA, za katero so se odločili maturanti iz leta 1990, izpostavlja statistično pomembne razlike v razdalji od "doma-sredine" (Signif. F 0,009), torej tudi v porazdelitvi po koncentričnih pasovih (Signif. F 0,005) in po kvadrantih (Signif. F 0,005). Zmanjšala se je prisotnost nalepk v zgornjem levem kvadrantu, povečalo pa se njihovo število v spodnjem desnem odseku polja.

Rezultati analize srednjih vrednosti oddaljenosti razdalj od "jaza-sredine" pri celotnem vzorcu, so dali isto sliko kot pred desetimi leti. Razvidno je, da so tržaški Slovenci najbližje sredini, druge skupine so kar oddaljene. Dijaki iz mesta težijo k temu, da bi pojem "Trst" pomaknili bolj proti "domu-sredini", medtem ko tisti s Krasa pomikajo tja pojem "Kras". Iz izvedenih primerjav izhaja ena sama sprememba v postavljanju distance med sabo (oz. "jazom-sredino") in skupinami (oz. pojmi), in to zadeva pojem "Slovenci iz Slovenije". Tudi v postavljanju razdalje med "domom-sredino" in geografskimi pojmi izhaja ena sama sprememba, in sicer v razdalji med "domom-sredino" in pojmom "Slovenija".

Da bi ugotovila, ali to velja za vse dijake, sem jih porazdelila po skupinah najprej glede na spremenljivke: narodnost staršev, materni jezik in govorne navade doma. Tako sem dobila dve skupini: skupino tistih, ki so iz mešanega zakona in/ali dvojezični od rojstva in/ali doma ne uporabljajo samo slovenščine, in skupino dijakov slovenskih staršev, slovenskega maternega jezika, ki se doma pogovarjajo slovensko. Te sem nato porazdelila v dve podskupini glede na kraj bivanja.

Iz analize variance sem ugotovila, da se je v desetih letih razdalja do "Slovencev iz Slovenije" pomembno spremenila pri obeh skupinah, vendar najbolj med dijaki slovenskih staršev in slovenskega maternega jezika, ki se doma pogovarjajo slovensko in živijo na Krasu. V primerjavi s sovrstniki izpred 10 let postavljajo dijaki s Krasa danes pojem "Slovenec iz Slovenije" ne le bolj daleč od "jaza-sredine" (Signif. F 0,002), ampak tudi bolj proti desni (Signif. F 0,015) in v zgornji del polja (Signif. F 0,020), se pravi v zgornji desni kvadrant (Signif. F 0,009). Ta trend je še posebno razviden pri

dekletih s Krasa, fantje sledijo z manjšimi razlikami.

Tudi razdalja do pojma "Slovenija" se je pomembno spremenila le med dijaki slovenskih staršev in slovenskega materne jezika, ki se doma pogovarjajo slovensko (Signif. $F 0,007$) in živijo na Krasu. Tudi v tem primeru je sprememba je izrazitejša pri dijakinjah.

4. Diskusija rezultatov

Izsledki opravljenih testov izpostavljajo, da sta posebno na Krasu razpad bivše Jugoslavije in nastanek republike Slovenije vplivala na odnos domoačinov, predvsem žensk, do Slovenije in njenih državljanov.

Pred desetimi leti sem pri interpretaciji rezultatov obravnavala dijake ne le kot skupino adolescentov, ampak kot člane določene skupnosti. Postavila sem hipotezo, da njihove izbire odražajo tiste odnose do lastne skupnosti in do drugih, ki so prisotni znotraj referenčne skupine Slovencev v Italiji. Če tudi tokrat obravnavamo rezultate z družbenega vidika lahko rečemo, da izsledki odstopajo od opisa družbenih procesov, ki jih navaja strokovna literatura. Razdalje med razmestitvami pojmov naj bi teoretično dolgo ostale nespremenjene, ker se odnosi do lastne in drugih skupnosti spreminjajo zelo počasi in ostajajo kljub družbenim spremembam globoko vkoreninjeni v družbi sami.

Če usvojimo Pečjakovo (cit.) predpostavko, da subjekti pripisujejo pojmom, ki jih vpisujejo na levo, višjo vrednost kot tistim, ki jih vnašajo na desno stran ordinate, in da više vrednotijo pojme nad abscisno osjo v primerjavi s tistimi pod njo, nam rezultati narekujejo, da je Sloveniji in Slovincem iz Slovenije pripisana ne le večja odrinjenost, ampak tudi manjša vrednost. Narašča pa vrednost Krasa.

To je morda presenetljivo, predvsem če pomislimo, da se je tudi v Trstu v zadnjih letih zelo dvignil ugled Slovenije (SWG, 1999).

Pred desetimi leti sem razdaljo med Slovenci tostan in onstran meje razlagala kot neke vrste "projektivno" dinamiko: tržaški Slovenci so zanikali veliko negativnih konotacij, ki so jih prebivalci mesta pripisovali Slovincem nasploh, in jih "projicirali" na Slovence iz Slovenije. Da bi poudarili pozitivne značilnosti svoje skupnosti, so si pripisovali določene "nove pozitivne" lastnosti, "slabe" pa projicirali na Slovence onkraj meje. Na ta način naj bi se tržaški Slovenci diferencirali od slovenskega naroda in obenem oblikovali tako družbeno identiteto, za katero je značilna izključno pozitivna "slovenskost", ki lahko uživa ugled tudi med Italijani.

Po Tajfelovi (1981.) konceptualni shemi se namreč lahko izoblikujejo tri vrste razmer, ko se pripadniki manjšinske "manjvredne" skupnosti zavejo, da je tako družbeno stanje nespremenljivo. Lahko pride do: 1. prilagajanja "višji" oz. prevladujoči skupnosti, 2. inverzije "negativnih" vrednot, ki tako postanejo pozitivne, kar je tipično za etnocentrična stališča in 3. oblikovanja nove podobe lastne skupnosti s prevrednotenjem določenih značilnosti, ki s tem pridobijo pozitivno vsebino tudi pri "večvredni" skupnosti.

Pri dojemanju slovenske skupnosti v Trstu so pred desetimi leti anketiranci s Krasa bolj izpostavili skrb, kako bi z inverzijo negativnih konotacij poudarili pozitivne značilnosti svoje skupnosti in jih postavili za protiutež "manjvrednim". Mestni dijaki, ki so sodelovali pri raziskavi, pa so se takrat bolj opredeljevali za novo podobo lastne skupnosti in ji pripisovali "nove pozitivne" lastnosti.

Tokratni rezultati nakazujejo, da po desetih letih prevrednotenje dejavneje poteka na Krasu. Premik je mogoče razlagati kot evolucijo procesa, ki se je začel v mestu – središču in se koncentrično razširil na obrobje. Zdi se namreč, da se je razvila nova

predstava o Krasu, ki vključuje opustitev negativne konotacije in ki je že trdno vraščena tudi v italijansko krajevno kolektivno zavest (Sbisà in Vascotto, 1998)

Morebitni preostanek projektivne dinamike, po kateri naj bi bile vse "dobre lastnosti slovenstva" doma tostran meje, "slabe" pa v Sloveniji, sam na sebi pa ne pojasnjuje podatka o večji razdalji, ki jo dijaki s Krasa postavljajo danes do Slovencev iz Slovenije in do njihove države. Enoumna razlaga verjetno ne obstaja, na osnovi interpretacije testnih rezultatov pa je vendarle možno postaviti nekatere dodatne hipoteze.

Helmut Schoeck (1971) trdi, da je zavist eno najpomembnejših gibal tako v kapitalističnih kot v komunističnih družbah. V slednjih uporabljajo proletarsko zavist v revolucionarne namene: z vzpostavitvijo enakosti naj bi namreč izginil osnovni razlog za porajanje in obstoj zavisti. Kapitalistične družbe pa "proizvajajo" in "prodajajo" zavist, saj se v spodbujanju tekmovalnosti izraža le skrb za razvoj tržišča. V tistih ureditvah, kjer pojmujejo družbeno neenakost kot nespremenljivo danost, so bolj pripravljeni sprejeti premoč drugega. V skupnostih, kjer pojmujejo družbeno neenakost kot nenaravno, pa se zavist spremeni v zahtevo po pravičnosti. Ker pa ni nikakor mogoče odstopiti od načela, po katerem smo pred zakonom vsi enaki, se zavist v kapitalističnih družbenih ureditvah sprevrže v zamero do posameznikov ali skupin, ki jim družba na osnovi kriterija uspešnosti pripisuje neki družbeni ugled. V neuspešnih se namreč porodi zavist, ker ne sprejemajo, da se njihove prirojene značilnosti oz. naravne meje določajo z družbenimi merili.

Če se navežemo na to teorijo, lahko razlagamo razvrednotenje matičnega naroda kot znak prikrite zavisti manjšincev do Slovencev v Sloveniji. Ti imajo svojo državo, ki pridobiva v svetu ugled in predstavlja jamstvo za ohranjanje in bodoči razvoj slovenstva. Vse to pa se dogaja mimo slovenske manjšine v Italiji, ki ni soudeležena v procesu pripisovanja družbene uspešnosti Sloveniji.

Kakšna pa je družbena uspešnost Slovencev na Tržaškem? V letih po vojni se je v mestu izoblikovala nova podoba tržaških Slovencev, ko so se začeli uveljavljati tudi kot podjetniki, gospodarstveniki, intelektualci ipd. in tako prevzeli vloge, ki jih tudi italijanska večina ocenjuje pozitivno. Stečaj Tržaške kreditne banke je leta 1997 v mestu močno razrahljala ugled tržaških Slovencev. Nova podoba skupnosti, ki je imela tudi v očeh italijanskih someščanov pozitivni predznak, se je zamajala. Vanjo so podvomili tržaški Italijani in Slovenci sami. V primerjavi z mestom, kjer je upadel ugled tržaških slovenskih gospodarstvenikov, pa je bil Kras – kot rečeno – prevrednoten tudi pri večini. Lahko bi torej postavili hipotezo, da je med anketiranimi identifikacija z domom – Krasom izrazitejša kot pred desetimi leti, ker je v primerjavi z mestom danes Kras simbol večje slovenske družbene uspešnosti.

Identifikacija z domom – Krasom je morda lažja tudi zato, ker je slovenstvo v občinah na Krasu in v Bregu na ravni resničnosti dejansko vidnejše (slovenske občinske uprave, dvojezični napisi ipd.).

Nazadnje bom tvegala še psihodinamično interpretacijo, kar metodološko sicer ni korektno, ker pomeni obravnavanje družbenih pojavov z vidika psihologije posameznika.

Marija Jurić (cit., 369) piše, da so si tržaški Slovenci med narodnoosvobodilnim bojem pričakovali, da jim bo življenje po vojni v združeni Sloveniji ali Jugoslaviji omogočalo tisto svobodo, ki je bila zatrta pod fašizmom, in da se bosta njihovo sožitje in razvoj začela oblikovati po njihovih specifičnih potrebah – v "osvobojenem Primorju". Po drugi svetovni vojni pa je bila slovenska narodnostna skupnost v Italiji z mejo ločena od slovenskega naroda. Zgodovinsko so se Slovenci poslej potrjevali znotraj meja Slovenije in Zvezne države Jugoslavije, medtem ko se je slovenska narodnostna skupnost v Italiji kot manjšinska skupnost spet znašla v političnem in druž-

benoekonomskem kontekstu druge države, Italije. V tej se je morala soočiti s svojo številčno majhnostjo, s potrebo po obnovi svoje – v obdobju fašizma zrahljane – kulturne in gospodarske identitete ter z asimilacijskimi pritiski. Od tod po mnenju Juričeve (prav tam) potreba po istovetenju s slovenskim oziroma jugoslovanskim državnim prostorom kot izrazom NOB. Čeprav so bili Slovenci v Italiji od Slovenije oziroma Jugoslavije res formalno ločeni, so jih združevali ideali NOB in ideologija, v kateri so se prepoznavali. Ideologija je postala tako del skupinske identitete in prispevala, da se je oblikoval občutek prepoznavanja enovitosti skupine.

Po mnenju L. in R. Grimberg (1975) igra ideologija bistveno vlogo pri občutku individualne in skupinske identitete, ker lahko postane vezni člen med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo. Ob minevanju časa in zunanjih spremembah daje ideologija, ki ostaja nespremenjena, občutek stabilnosti in kontinuitete. Ker ji implicitno pripisujemo 1) vidike omnipotence in 2) naravnost v bodočnost, krepi v posamezniku in skupini utvaro o neminljivosti in utišuje strah pred izginotjem. Zato se ideologija globoko ukoreninja v podstavke identitete: pripadniki skupine se čutijo pobratene ne le v boju za skupne cilje, ampak kot nosilci skupnega idealnega ali idealiziranega objekta, ki predstavlja za vsakega prvotni ljubljani objekt – mater, s katero naj bi bili eno (Fava, Codignola, 1992). Spojitev z objektom pa ne dopušča razdalje, ki je potrebna, da se razvije sposobnost razlikovanja med resničnostjo in svetom idealov, med uresničevanjem resničnosti in popredmetenjem utopije.

Če pristanemo na to, da so ideali NOB in ideologija prispevali k istovetenju precejšnjega dela Slovencev v Italiji, z državnim prostorom Jugoslavije, lahko predpostavljamo, da je ta skupinska identifikacija delovala kot protiutež občutkom ogroženosti zaradi maloštevilčnosti in izpostavljenosti manjšine. V spojitvi z matično domovino Slovenijo kot eno izmed republik Jugoslavije (torej nečesa še večjega) so se občutki dejanske majhnosti, krhkosti in nemoči skupine Slovencev v drugi državi lahko imaginarno preoblikovali v veličinsko predstavo o skupini Slovencev-Slovanov-komunistov z velikanskim potencialom. To miselno predstavo lepo ponazarja rek, ki je verjetno nastal v času panslavizma, a ga je bilo na Tržaškem slišati do razpada Jugoslavije: "Slovani smo od Trsta do Vladivostoka," ki implicira neizrečeno: "Kaj nam (Slovenecem, Slovanom, komunistom) torej morejo Italijani." Rek dokazuje tudi pomanjkanje kritične sposobnosti razlikovanja med resničnostjo in željo, da bi bili številčni, veliki in torej močni.

Ali preprosteje: preko idealov NOB in ideologije je bila manjšina za precejšen del manjšincev eno z matično domovino Slovenijo-Jugoslavijo. Procesi identifikacije s Slovenijo tistega dela manjšine, ki se ni enačil ne z ideologijo bivše Jugoslavije ne s takratno Slovenijo, so bili verjetno drugačni. Tisti zamejci, ki so se z Jugoslavijo identificirali, so o njej menili, kot otrok o svoji materi, da jih vsemogočno varuje pred izginotjem. Vendar niso bili spojeni s slovenskim narodom, ki se je razvijal in spreminjal, ampak z lastno statično miselno predstavo o idealizirani Sloveniji kot eni izmed republik Jugoslavije. In verjetno je razpad Jugoslavije tako presenetil ta del manjšine prav zaradi dejanske nepovezanosti z živim narodom.

Ker se z razpadom Jugoslavije in nastankom samostojne republike Slovenije ni mogla obnoviti takratna ideološka vez, se je realna sprememba v svetu zunaj manjšine odražala na njeni identiteti. Z razpadom Jugoslavije je namreč razpadla tudi tista podoba o sebi – manjšini kot skupnosti, spojeni v veličinsko entiteto z obširnimi in enako ideološko obarvanim zaledjem. Ni bilo torej konec samo Jugoslavije, zmanjkala je tudi ena izmed postavk manjšinske identitete, ki jo je "zrušila" prav idealizirana matična domovina.

Podobno kot posameznik se tudi skupina lahko različno odziva na zunanje trav-

matično doživetje, ki jo prizadene na identitetni ravni. Zunanjo podobo resničnosti lahko prepozna, a istočasno zanika travmatične posledice sprememb v globljih razsežnostih identitete. Vidi dejstva, a jih ne sprejme kot zunanje kazalce, da se je identiteta skupnosti spremenila. Proces integracije sprememb je težek in boleč, zato se ga izogiba.

Banalen primer predstavljajo odgovori na vprašanje, ki so ga zastavili uredniki rubrike Primorski pes (Primorski dnevnik, 24. 6. 2001). Na vprašanje "Za koga navijaš na športni tekmi Slovenija-Jugoslavija?" je 41% anketiranih odgovorilo, naj zmaga boljši, 28% jih je povedalo, da bi navijalo za Slovenijo, 31% pa jih je izjavilo, da bi navijalo za Jugoslavijo. In tu gotovo ne gre za Jugoslavijo iz leta 2001, pač pa za tisto Jugoslavijo, o kateri sicer vsi vedo, da je ni več. Ti odgovori kažejo, da je integracija posledic tega dejstva v postavke manjšinske identitete še vedno tako boleča, da se je skupnost loteva zelo počasi. Dejstvo, da so anketiranci mladi med 15. in 35. letom starosti in ne stari partizani, je neposreden dokaz, kako trdno in globoko je ta obramba vraščena v družbo.

Po drugi strani prinaša idealizacija predmeta s seboj še večjo zamero, saj ta idealni predmet povzroči tolikšno razočaranje, da se v bistvu sprevrže v svoje nasprotje, v preganjalsko in v celoti slabo. Ker se je vsemogočno in absolutno dobro sprevrglo v vsemogočno slabo, se v njem vidijo same slabe lastnosti, medtem ko dobre niso več prepoznavne.

Večjo distanco do Slovenije in njenih državljanov ter razvrednotenje le-teh, ki so ga nakazali maturanti v pričujoči raziskavi, bi bilo torej mogoče razlagati kot družbeno obrambo, ki je nastopila, ko je iz zunanjih, realnih razlogov postalo nemogoče vztrajati pri idealizaciji predmeta Slovenija – Jugoslavija. Današnja realna Slovenija namreč ni in ne more biti v kolektivni zavesti nadomestilo idealizirane podobe Slovenije v Jugoslaviji, zato spodjeda tisto postavko manjšinske družbene identitete, ki je vezana na NOB. In s tega vidika je povsem res, da so Slovenci iz Slovenije za manjšino danes bolj oddaljeni kot v preteklosti. Ker se je v Sloveniji odnos do ideologij bistveno spremenil, matica ne potrjuje več istih ideoloških podstavk manjšinske identitete in zato deluje razdiralno. Seveda ne gre za raven resničnosti, pač pa za odklon od tiste manjšinske miselne predstave, ki je idealno in ideološko obravnavala vse Slovence kot eno samo entiteto v Sloveniji-Jugoslaviji.

Žalovanje za bivšo Jugoslavijo ni še povsem izživeto, posebno ne po kraških vaseh, ki še vedno predstavljajo rezervuar volilcev levičarskih strank. Prav tako nista še minila razočaranje in jeza na Slovenijo, ki je prispevala k razpadu Jugoslavije, a je potem na nivoju kolektivne zavesti "ni znala" nadomestiti. Zato je do Slovenije še čutiti nezaupljivost in mržnjo, ki se izkazuje tako, da se manjšinci od nje ograjujejo in razvrednotijo njo in njene državljane. Tem pa istočasno tudi zavidajo, ker imajo, česar oni nimajo: svojo državo in oblast.

To seveda ne pomeni, da del manjšine opušča slovensko identiteto in prevzema italijansko; je pa pokazatelj, da se identiteta manjšine razvija v novo smer. Omenjene dinamike lahko namreč optimistično interpretiramo kot trud manjšine, da posodobi tiste postavke identitete, ki niso v skladu s časom.

Iz rezultatov pričujoče raziskave izhaja, da je ta proces živahnejši v okoliških vaseh tržaške pokrajine, posebno med dekleti, ki imajo nalogo, da ohranijo identiteto. Saj se "etno-nacionalna identiteta – in to velja seveda za identiteto na splošno – navezuje na odnose med materjo in otrokom v maternici, a (deloma) tudi na rojstvo in otroštvo oziroma 'domovino', ki pa ni pojmovana kot teritorialna, vezana na točno določen prostor, temveč kot človeku 'vrojena'." (Jurič, cit., 247).

In dekleta so tista, ki bodo v bodočnosti skrbela za vzgojo otrok. Glede na značilnosti materine nege in neposrednih kulturno opredeljenih medosebnih izkušenj naj

bi otroci razvili določeno vrsto pripadnosti. Kardiner (1939,1945.) izhaja iz predpostavke, da bodo posamezniki (če je res, da prve izkušnje trajneje vplivajo na posameznika), ki so v otroštvu doživeli podobne izkušnje, težili k oblikovanju podobnih osebnosti. Tako naj bi se razvila "struktura osnovne osebnosti", se pravi "narodni značaj" ali matrica osnovne osebnosti naroda. Za to poskrbi najprej in v prvi vrsti mama, ki otroka vzgaja, in v našem primeru bodo to dekleta, ki so sodelovala pri raziskavi. Ta bodo poskrbela za prenos sodobnejše zamejskoslovenske identitete.

5. Za zaključek

Ob zaključku pa bi bila rada poudarila sledeče: 1) zaključni del pričujoče analize ne osvetljuje spremembe procesov identifikacije s Slovenijo tistega dela manjšine, ki se ni prepoznaval v ideologiji bivše Jugoslavije ne v takratni Sloveniji; 2) analiza odnosov znotraj skupin in med njimi ne dopušča, da bi posvetili dovolj pozornosti posamezniku ali ožjim skupinam posameznikov, ki v družbenem kontekstu razpolaga/jo z neko mero neodvisnosti; 3) poleg ponujenih razlag bi lahko obstajale še druge interpretacije, ki bi pojav obravnavale v okviru drugih ved; 4) ponujene razlage so interpretacija nekega stanja, ki je posledica dosedanje zgodovine, ne morejo pa pojasnjevati tega, kar bo izšlo iz stalno se spreminjajoče družbene situacije.

V zvezi z bodočnostjo se namreč na tem mestu postavlja vsaj eno v realnost trdno zasidrano vprašanje, in sicer če in kako bo vstop Slovenije v Evropsko unijo vplival na identiteto Slovencev v Italiji in na njihovo identifikacijo s Slovenci v Sloveniji, ko državna meja ne bo več obstajala.

Literatura

- Colja, Tanja (2001): *Trasmissione culturale e identitaria nei matrimoni misti. Analisi di una realtà concreta*. Trst, SLORI.
- Fava, Emilio; Codignola, Francesca (1992): *Psicodinamica del post-comunista*. Roma, Il Pensiero Scientifico.
- Fonda, Pavel (1987a): *Premišljanje o narodu. Naši razgledi*, 87/6, 159-160.
- Fonda, Pavel (1987b): *Psihični procesi in narodnostna identifikacija*. V: Ednina, dvojina, večina. Trst, ZTT, 68-111.
- Fonda, Paolo (1988a): *L'allucinazione negativa ovvero il vissuto del pericolo*. V: *Triste così com'è*. Trieste, Dedolibri, 97-113.
- Fonda, Paolo (1988b): *L'immagine socio-culturale della città di Trieste in una lettura psicoanalitica*. V: *Presenza e contributo della cultura slovena a Trieste*. Trieste, IRRSAE FV-G, 63-77.
- Grimberg, Leon & Rebecca (1975): *Identidad y cambio*. Buenos Aires, Editorial Nova. Italijanski prevod: *Identità e cambiamento*. Roma, Armando.
- Jurić Pahor, Marija (2000): *Narod, identiteta, spol*. Trst, ZTT.
- Kardiner, Abram (1939): *The Individual and his Society*. New York, Columbia University Press. Italijanski prevod: *L'individuo e la sua società*. Milano, Bompiani, 1968.
- Kardiner, Abram (1945): *The Psychological Frontier of Society*. New York, Columbia University Press. Italijanski prevod: *Le frontiere psicologiche della società*. Bologna, Il Mulino, 1973.
- Pečjak, Vid (1971): *Simbolizam i snačenje*. V: *Psihološke razprave*. Zbornik kongresa psihologov 4. Bled, 39-48.
- Pertot, Susanna (1991a): *Tostran meje / Al di qua del confine*. Trst, IRRSAE FJK.
- Pertot, Suzana (1991b): *Narodnostna identiteta pri slovenskih predadolescentih v Trstu*. *Anthropos*, 6, 20-40.
- Primorski pes (2001): *Slovenija...dežela mojih sanj?*. Primorski dnevnik. Trst, 24. 6. 2001, 20.
- Sbisa', Marina; Vascotto, Patrizia (1998): *Punti di vista su Trieste*. *Ricerca sulle rappresentazioni del territorio italiane e slovene*. Trieste, Quaderni del Circolo Semiologico Triestino.
- Schoeck, Helmut (1971): *Der Neid und die Gesellschaft*. Freiburg, Herder-Bueherei. Italijanski prevod: *L'invidia e la società*. Milano, Rusconi, 1974.

- Sedmak, Danilo; SUSSI, Emidio (1983): Tiha asimilacija. Psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja. Trst, ZTT.
- Sussi, Emidio (1991/1992): Matrimoni misti e identità etnica. Sociologia urbana e rurale, 36-37, 197-211.
- Sussi, Emidio (1994): Narodnostna identiteta in pripadnost. V: Štrukelj, I.; Sussi, E. (zbrala in uredila): Narodne manjšine danes in jutri. Trst, SLORI.
- SWG (1999): Situazione economica a Trieste – Indagine telefonica. Trieste.
- Štrukelj, Inka; SUSSI, Emidio (1983): Motivacije in stališča do učenja in rabe L1 in L2 pri slovenski srednješolski mladini v Italiji. Ljubljana, ISU.
- Tajfel, Henri (1981): Human Groups and Social Categories. Studies in Social Psychology. Cambridge, Cambridge University Press. Italijanski prevod: Gruppi umani e categorie sociali. Bologna, Il Mulino, 1985.